

wościom, tembardziej, że „Komitet Trzech“ samodzielnie decyduje o dopuszczeniu danej skargi przed forum Ligi Narodów.

Decyzję Rady Ligi Narodów z 10 czerwca 1925 w sprawie wykluczenia z „Komitetu Trzech“ członków tych państw, do których skarżąca strona przynależy, albo z którym dane państwo graniczy, albo wreszcie tych państw, których obywatele są tej narodowości, co dana mniejszość narodowa, wnosząca skargę, również uważa autor za szkodliwą, sądzi, że wydana została ta decyzja w celu ograniczenia praw Niemiec do występowania przed Ligą Nar. w sprawach mniejszości niemieckich w poszczególnych państwach. Tembardziej uważa, że Niemcy winny jaknajśpieszniej wstąpić do Ligi Narodów, ażeby móc się zaopiekować uciskanymi mniejszościami niemieckimi. Wogóle, czytając książkę można przyjść do wniosku tak na podstawie przemówienia Dr. Stresemanna, jak i poszczególnych przewodców parlamentarnych, począwszy od komunisty Tählmanna, a skończywszy na nacjonalście Westarpie, że najważniejszym celem Niemiec przy przystępowaniu do Ligi Narodów było znaleźć sobie odpowiednią formę dla wywalczenia dla mniejszości niemieckich w poszczególnych państwach własnych praw mniejszościowych. Oczywiście, winny Niemcy, według autora, same dać najlepszy przykład w traktowaniu swoich mniejszości narodowych.

Po stwierdzeniu, że Liga Narodów nie daje zupełnie rękojmy, że będzie chciała dbać o należyłą ochronę mniejszości u poszczególnych swoich członków, przechodzi autor następnie do scharakteryzowania organizacji, zajmujących się poza Ligą Narodów prawem mniejszości: Unji Międzynarodowej Stowarzyszeń Ligi Narodów, Unji Międzyparlamentarnej, Międzynarodowego Związku Pracowników oraz poszczególnych projektów o ochronie mniejszości. Zachwyca się w końcu auto-

nomią kulturalną dla poszczególnych mniejszości narodowych w Estonji.

Następnie charakteryzuje autor przebieg kongresów mniejszości narodowych, w jaki sposób i z czyjej inicjatywy kongresy te doszły do skutku, oraz jakie jest ich główne zadanie — stwierdza, że bardzo ważną rolę przy zwoływaniu kongresu odegrały mniejszości niemieckie, wobec czego krytyczne stanowisko rządowych czynników niemieckich, okazywane początkowo wobec kongresu, było niewłaściwe, tembardziej, że właśnie mniejszości niemieckie na tych kongresach mogły najwięcej skorzystać.

Dalej odniósł autor wrażenie, że po Locarno nastąpił wszędzie pewien zwrot w traktowaniu mniejszości narodowych. Na zakończenie podaje Dr. Wertheimer, jakie problemy wylaniają się przy wstąpieniu do Ligi Narodów dla Niemiec wobec złych rezultatów umów o ochronie mniejszości. „Na miejsce tendencyjnej polityki siły i przemocy winna wejść polityka nowej międzynarodowej moralności i prawości. Europa nie może odrzucić na tej drodze niemieckiej twórczej współpracy. Niemcy ze swej strony będą mogli w pełni swoich sił pracować dla swych niemieckich braci poza granicami Rzeszy, jeśli zdołają wewnątrz Ligi Narodów zaprowadzić ducha locarneńskiego. Cel ich jest jasny, droga ciernista i ciężka, jednakże cel Niemców jest równoznaczny z pokojem światowym“. Stwierdzenie takie, jak na dyrektora stutgarcckiego „Ausland-Institut'u“, jest bardzo znamienne i zasługuje na specjalne podkreślenie. Znając znaczenie Instytutu tego dla opinii niemieckiej, słusznie można konkludować, że istotnie Niemcy z całą energią walczyć będą tak na terenie Ligi Narodów jak i na terenie międzynarodowych zrzeszeń o prawa mniejszości niemieckich w poszczególnych krajach.

Jako dodatek do swojej książki podaje Dr. Wertheimer zestawienie organizacji mniejszości narodowych w Niemczech oraz niemieckich mniejszości poza granicami

Niemiec. Wspominamy o tem dodatku, ponieważ zawiera on, jeżeli chodzi o mniejszość niemiecką w Polsce, zupełnie nieściśle dane. W zestawieniu organizacyj politycznych przemilcza zupełnie o istnieniu Niemieckiej Socjalistycznej Partji Pracy, na Śląsku wymienia „Deutscher Volksrat“, który nigdy tam nie istniał, a nie przytacza zupełnie „Deutsche Partei“ i „Deutsche Katholische Volkspartei“. Z pośród organizacyj gospodarczych wymienia drugorzędne związki, nie wspominając zupełnie o najważniejszych organizacjach rolniczych: „Westpölnische landwirtschaftliche Gesellschaft“ i „Landbund Weichselgu“ i t. p.

Nadmieniamy, że artykuł nasz w Nr. 2 „Spraw Narodowościowych“: Niemieckie ugrupowania polityczne w Polsce, podają w tym zakresie szczegółowe dane.

DR. HERBERT KRAUSS, DAS RECHT DER MINDERHEITEN. Materialien zur Einführung in das Verständnis des modernen Minoritätenproblems. Rok 1927, str. 365, nakład: Georg Stilke w Berlinie.

Problem mniejszościowy, wywalczywszy sobie po wojnie prawo bytu i uzyskawszy szczególnie w świecie międzynarodowym bardzo duże znaczenie, wymaga gruntownego opracowania naukowego. W ostatnim czasie w myśl tej zasady przystąpiło szereg poważnych sił naukowych do wyczerpującego ujęcia problemu mniejszościowego. Jedną z takich prac jest świeże zupełnie wydawnictwo profesora prawa międzynarodowego przy Uniwersytecie Królewskim, Dr. Herberta Krausa, wydane w popularnej prawniczej bibliotece Stilkego. Jest to systematyczne zebranie najważniejszych dokumentów, dotyczących międzynarodowego problemu mniejszościowego z szczególnem uwzględnieniem Rzeszy Niemieckiej oraz tych państw, w których zamieszkuje mniejszość niemiecka. Przyznać trzeba, że książka profesora Krausa, b. przejrzysta, zwięźle ujęta i

zaopatrzona w odpowiednie indeksy, może być dobrym podręcznikiem dla badaczy problemu mniejszościowego, a szczególnie dla badaczy prawa mniejszościowego.

Całość książki ujęta jest chronologicznie, jednakże skorowidz rzeczowy, systematycznie ułożony, pozwala na łatwe i prędkie zorientowanie się w treści książki.

Biorąc pod uwagę rzeczowy podział, książka zawiera następujące dokumenty:

I. Umowy: a) umowy zbiorowe, b) traktaty pokojowe, c) traktaty mniejszościowe, d) umowy dwustronne.

II. Uchwały Ligi Narodów.

III. Jednostronne oświadczenia mniejszościowe.

IV. Inne urzędowe oświadczenia.

V. Uchwały i projekty prywatnych organizacyj.

VI. Materiały wewnętrzno państwowe.

W dziale I zawiera podręcznik traktaty pokojowe z Bułgarią, Niemcami, Austrią, Turcją i Węgrami; traktaty mniejszościowe z Grecją, Polską, Rumunją, Jugosławiją, Czechosłowacją; umowy dwustronne pomiędzy Bułgarią i Grecją, Polską — W. M. Gdańskiem, Polską — Niemcami, Finlandją — Szwecją, Grecją — Turcją oraz Polska — Czechosłowacją.

W dziale II zawiera książka: sprawozdanie Tittoniego, przyjęte przez Radę Ligi Narodów z dnia 22.X. 1920 r., uchwałę Rady L. N. z dnia 25.X. 1920 w sprawie powołania Komisji Trzech do rozpatrywania petycyj mniejszościowych, zalecenie Ligi Narodów z dn. 15.XII. 20 na wypadek przyjęcia państw bałtyckich i kaukaskich oraz Albanji; uchwałę Rady L. N. z dn. 27.VI. 21 w sprawie procedury przy załatwianiu petycyj mniejszościowych, uchwałę L. N. z dnia 21.IX. 22 w sprawie załatwiania sporów, wynikłych pomiędzy mniejszością a danem państwem, uchwałę Rady L. N. z dnia 5.IX. 1923 o procedu-

rze przy załatwianiu kwestyj mniejszościowych, uchwałę L. N. z dn. 26.IX. 1923 r. o komunikowaniu petycyj mniejszościowych członkom Rady i innym Państwom, uchwałę Rady L. N. z dnia 10.VI. 1925 r. o wykluczaniu przedstawicieli poszczególnych zainteresowanych państw z udziału w Komisji Trzech.

W dziale III podaje autor jednostronne oświadczenia o ochronie mniejszości Albanji, Estonji, Łotwy i Litwy, w dziale IV podaje oświadczenie hr. Appony'iego o ochronie mniejszości, żydowską deklarację Balfoura, list Clemenceau'a do Paderewskiego o ochronie mniejszości w Polsce, projekty niemieckie do Ligi Narodów, uwagi niemieckie do Traktatu Pokojowego, a spec. do Traktatu Mniejszościowego, ultimatum Ententy do Niemiec, oświadczenie japońskiego delegata Makino o równości rasowej, oświadczenia Mello Franco, brazylijskiego delegata, o mniejszościach na posiedzeniu Rady L. N. z dnia 9.XII. 1925 r., oświadczenie Czernina podczas rokowań w Brześciu Litewskim z dnia 25.XII. 1917 r. oraz oświadczenie przedstawiciela rosyjskiego w sprawach mniejszościowych, oświadczenie Dr. Stresemanna o ochronie mniejszości z dnia 9 lutego 1926 r., trzeci projekt Wilsona dot. Ligi Narodów.

W dziale V ogłasza autor uchwały w sprawach mniejszościowych organizacji Niemieckiego Towarzystwa dla prawa międzynarodowego, Unji Międzyparlamentarnej, zorganizowanych grup mniejszościowych Europy, Unji Międzynarodowej Stow. Ligi Narodów.

W dziale VI — materiałów wewnętrzno-państwowych — ogłasza Prof. Kraus odezwę alzacko-lotaryńskiego „Helmatbund'u“, wniosek Erkelenza i tow. w parlamencie niemieckim, estońską ustawę o autonomji kulturalnej dla mniejszości, wniosek niemieckiego komitetu pokojowego do parlamentu w sprawie uregulowania problemu mniejszościowego w Niemczech, rozporządzenie szkolne dla Północ-

nego Szlezwigu, artykuł 73 Konstytucji Pruskiej, pruskie rozporządzenie szkolne, Konstytucję Rzeszy, i wnioski Związku Mniejszości Narodowych w Niemczech.

Autor zaopatruje wreszcie swoją książkę w bogaty spis literatury mniejszościowej oraz obszerny skorowidz rzeczowy w porządku alfabetycznym.

STATISTISCHE MINDERHEITEN-RUNDSCHAU, opracowane w Instytucie Mniejszościowym Uniwersytetu Wiedeńskiego, str. 120 rok 1925, nakładem: Franz Deuticke, Lipsk i Wiedeń.

Dla czytelników polskich zeszyt ten, którego całkowitą treść podajemy na innym miejscu, zawiera dwa interesujące artykuły: W. Winklera, Problem mniejszościowy i H. Makowa, Obraz narodowości w Polsce, pogląd metodyczny na polski spis ludności z roku 1921.

Autor pierwszego artykułu, dyrektor i inicjator Instytutu Mniejszościowego w Wiedniu, W. Winkler stara się w krótkim i dość pobieżnym zarysie przedstawić istotę problemu mniejszościowego. Punktem wyjścia jest dla niego naród, dla którego stanem idealnym byłoby posiadanie następujących trzech warunków: geograficzną całość i gospodarczą samowystarczalność w jednym państwie. Niestety pokrywanie się państwa z narodem jest rzadko osiągalne. Następnie zadaje sobie autor pytania: co to jest naród i co to jest mniejszość?

Naród określa jako zbiorowość o jednokowym pochodzeniu, języku i kulturze, które to pojęcia jednakże nie zawsze się pokrywają. Mniejszość narodowa, której problem leży raczej w dziedzinie socjologii, jest według niego grupą ludności, która wewnątrz danej całości nie sięga do połowy i znajduje się w przeciwieństwie do większości — określenie takie jest raczej tylko formalne i rachunkowe, a nie socjologiczne; brak głębszego uchwycenia problemu mniejszościowego można jednakże autorowi wybaczyć ze względu na

jego przygotowanie naukowe w kierunku statystyki a nie socjologii.

W drugim artykule czyni H. Makow bardzo poważne zarzuty co do nikłej wartości spisu ludności z roku 1921, zapominając, że spis taki wobec fałszerstw naukowych niemieckiej i rosyjskiej statystyki, na której niestety wzorował się cały świat, musiał być uskuteczniiony w niepodległej Polsce jaknajśpieszniej, choć warunki techniczne nieraz jeszcze szwankowały.

Według Makowa termin 30 września 1921 r. dla spisu ludności był stanowczo za wczesny. Dopiero świeże zawarcie rozejmu z Rosją, znajdowanie się w ostrym konflikcie wojennym z Litwą, niezłatwienie kwestji Galicji Wschodniej, niewłączenie jeszcze Górnego Śląska, niedostateczna administracja — nie mogły wpłynąć na obiektywne i rzeczowe przeprowadzenie spisu ludności, tembardziej, że poziom kulturalny tej ludności był bardzo niski. Prócz tego uważa autor, że dzień 30 września 1921 r. był nie szczególnie szczęśliwie wybrany wobec znajdowania się ludności wiejskiej w polu z powodu zbioru kartofli i przypadaniu na dzień ten świąt żydowskich. Ponadto uważa Makow, że niewłaściwe było stawianie pytania co do narodowości i języka z powodu trudności interpretacji znaczenia tych słów oraz z powodu nieprzyznawania się do danej narodowości z obawy przed prześladowaniem. Niestety, szczegółowszej krytyki rezultatów statystyki z powodów technicznych w zeszycie tym nie umieszczono.

W. Winkler umieszcza tylko w końcu zeszytu ogólne zestawienie spisu ludności w Polsce; z porównania cyfr narodowościowych z wyznaniowemi dochodzi do wniosku, że liczby mniejszości narodowych podano za niskie. Podaje zatem obliczenia pruskiego urzędu statystycznego według których na podstawie ostatnich spisów ludności zaborców w Polsce miało zamieszkiwać: Polaków 15.206.374 (= 54,6%), Ukraińców 4.880.312 (= 17,6%), Żydów

3.155.077 (= 11,3%), Niemców 2.188.683 (= 7,8%) i Białorusinów 1.704.520 (= 6,1%).

Makow oblicza natomiast, że w chwili obecnej zamieszkuje w Polsce: Ukraińców 4.315.422, Żydów 2.730.987, Białorusinów 1.908.744 i Niemców 1.670.000.

„NATIO“ Nr. 5. Maj 1927 r. Pismo poświęcone sprawom narodowościowym w Polsce. Warszawa, str. 111. W czterech językach.

Numer miesięcznika „Natio“ za maj r. b. (5) ukazał się w początkach lipca i w porównaniu z poprzednimi numerami przedstawia się zarówno pod względem rozmiarów jak i treści znacznie skromniej. Zawiera on zaledwie trzy artykuły: 1) „Położenie narodowości niepolskich w Polsce, w świetle debaty budżetowej“, płóra Karola Ario, 2) „Walka o zmianę ordynacji wyborczej do ciał ustawodawczych w Polsce, a narodowości niepolskie“, Dr. J. Schipera, 3) „Szkolnictwo mniejszości niemieckiej w górnośląskiej części województwa śląskiego“ — pisał Ottona Ulitza. Pozatem podana jest kronika z życia poszczególnych mniejszości narodowych.

Z pierwszego artykułu o położeniu mniejszości narodowych w Polsce prześwieca wyraźna tendencja wykazania rzekomo nieprzychylnego stanowiska Rządu do zagadnień mniejszościowych.

Fragmenty przemówień przedstawicieli mniejszości narodowych są w ten sposób zestawiane, aby u czytelników wywołać wrażenie, że, — jak autor artykułu sam się wyraża na wstępie — „olbrzymia przepaść dzieli programowe obowiązujące oświadczenia Rządu od jasnych postanowień konstytucji i zobowiązań międzynarodowych w stosunku do narodowości niepolskich.“

Mowy poszczególnych posłów mniejszości miały stanowić „odbicie faktycznych stosunków“, tymczasem w zestawieniu, zrobionem przez autora, wywołać muszą wrażenie, jakoby były obliczone tylko na to, by wykazać, że również Rząd obecny

w niczem nie zmienił swego stanowiska do mniejszości narodowych. Tymczasem jest rzeczą oczywistą, że nastroje wśród społeczeństwa mniejszościowego w odniesieniu do obecnego Rządu uległy znacznej poprawie na skutek właśnie jego polityki. Dobrym dowodem tego może być, udział Ukraińców w wyborach samorządowych w Małopolsce, lub też nastrój ludności żydowskiej, przeświadczona o dużej życzliwości Rządu dla jej postulatów (rozciągnięcia dekretu o gminach żydowskich, okólnik Min. Dobruckiego o języku w administracji szkolnej, przyznanie praw publiczności gimnazjom mniejszości i t. d.).

Posel Schipper w obszernym artykule kreśli historję walki o zmianę ordynacji wyborczej do ciał ustawodawczych, inicjowaną przez sejmowe kluby prawicowe, i stosunek mniejszości narodowych do usiłowań prawicy.

Dziwną wydaje się tylko konkluzja autora, według której ostatnia faza walki bodaj czy nie zakończy się ustępstwami dla planów prawicy ze strony Rządu“.

Postępowanie bowiem Rządu w stosunku do Sejmu dotychczasowe zdawałoby się nasuwać wniosek wręcz przeciwny.

Zapowiadany w numerze 3—4 artykuł o szkolnictwie niemieckim na Górnym Śląsku — zawiera niestety tylko opis konwencji Genewskiej naogół o uprawnieniach szkolnych, bez głębszej analizy przepisów Konwencji.

Kronika zestawiona jest dość powierzchownie, podając informacje niezupełne i nieco już przestarzałe, a jeżeli chodzi o rzekomy terror na Górnym Śląsku, nawet nieprawdziwe.

Ciekawem jest, że pewne akty ze strony rządu, jak naprz. nadanie praw państwowych gimnazjum litewskiemu w Wilnie, spotkane ze strony społeczeństwa litewskiego bardzo przychylnie (wstępny artykuł w „Życiu Ludu“ Nr. 8 z 8.VI p. t. „Przełamane lody“), „Natio“ zaopatrzuje złośliwą uwagą, że nadanie tych

praw w formie kategorii B wywołane jest chęcią stosowania w dalszym ciągu sztykan w stosunku do tego szkolnictwa.

To stałe przejawianie faktów obliczane na nieznaną stosunków polskich zagranicą, może doprowadzić do wręcz przeciwnych rezultatów, a mianowicie, że w końcu przestanie się wierzyć nawet najstuszniejszym żalom i żądaniom, gdy wciąż będą ubierane w formy przejawione lub zgoła mijać się z prawdą.

BIBLIOGRAFJA.

O MNIEJSZOŚCI NIEMIECKIEJ W POLSCE.

Braun, Kurt: Das deutsche Schulwesen in Polen. Langensalza, Beyer. 1922. (17 str.) (Pädagogisches Magazin z. 868).

Braune, Hans: Tausend Jahre deutscher Arbeit im Lande Posen. Festrede, Marburg a. L.: Rotenberg 21. Schriftleitung Akadem. Blätter. 1925. Str. 20. 8°. Deutsch akademische Schriften. Zeszyt 8.

Kleinow, Georg: Der Kampf um Posen und Westpreussen, 1918/20. W „Deutsche Kultur in der Welt, Sonderheft Grenzlanddeutschtum, Rocznic 6, Zeszyt 4.

Coester, Robert: Die Loslösung Posen. Berlin 1921. Nakładem Georg'a Stilke'go w Berlinie. Str. 68. 8°.

Fürst, Johann; Der Widersinn des polnischen Korridors, ethnographisch,

*) Celem naszym jest dawać na tem miejscu w miarę możliwości całkowity przegląd wydawnictw, traktujących:

A. O mniejszości niemieckiej w Polsce;

B. O mniejszości niemieckiej w innych państwach;

C. O kwestji mniejszościowej wogóle, które ukazały się w języku niemieckim; ponadto umieszczać tu będziemy także te wydawnictwa, zajmujące się kwestją mniejszości niemieckiej, które ukazały się w innych językach. Będziemy też stopniowo biblijografię bieżącą uzupełniali wydawnictwami lat ubiegłych.

geschichtlich und wirtschaftlich dargestellt; Eine Entgegnung auf die Schrift — von Dr. Sławski: Polens Eingang, zum Meere und die Interessen Ostpreussens. Berlin: Deutsche Rundschau 1926. (147 str. z 2 ilustr., mapką, tablicami i 1 tabelą) 8°.

Festschrift zum Abschluss des 10. Spieljahres des Siebhaberbüchse des Deutschen Geselligkeitsvereines „Frohsinn“ in Lemberg. Herausgegeben vom Deutschen Geselligkeitsverein „Frohsinn“ — Lemberg. Lwów 1927. Druk Drukarni Concordia, Sp. Akc., Poznań. Str. 36.

80 Jahre Zgierzer Gesangverein. 1846 — 1926. Druk.: „Libertas“, Verlagsgesellschaft m. C. H., Łódź. Str. 13.

Heimatbücher der Deutschen in Polen. Tom I. Just, Friedrich: „Aus dem Netzegau“. Str. 312. Nakładem A. Dittmanna w Bydgoszczy.

Jugendgarten. Ein Jahrbuch, für die evangelische Jugend in Polen. Im Auftrage des evang. Pressverbandes in Polen herausgegeben von Hein und Kammel. Rocznik 1927. Poznań, Lutherverlag. 1927, 96 str. 8°.

Kaisig, Karl: Die polnische politische Propaganda in Oberschlesien u. die deutsche Abwehr. Historisch — kritische Skizze. 2 Aufl. Gliwice: Heimatverlag Oberschlesien. 1924. Str. 32. 8°.

Keyser, Trich: Der Kampf um die Weichsel. Untersuchungen zur Geschichte des polnischer Korridors Unter Mitwirkung von W. Geisler u. a. M.: 1 Nationalitätenkarte d. Weichsellandes. Stuttgart: Deutsche Verlagsanstalt. 1926. (VII. 178 str.).

Kauder, Viktor: Die deutsche Sprachinsel Bielitz-Biala. Plauen i. V. Verlag: Das junge Volk. 1923. (96 str.) („Deutsche Gaue in Polen“, Zeszyt 1).

Liedtke, F.: Drei Jahre bei den Deutschen im neuen Polenreich. Kiel. Nakład własny. 1924. Str. 54.

Ostdeutsche Monatshefte. Rocznik 1.

1926. Nr. 8. Stilke. Zawiera m. in.: v. Bülow — Powitanie prowincji pruskiej „Greuzmark Posen — Westpreussen, Köhler Werner — Fabryki w południowej części „Greuzmark Posen — Westpreussen, Lüdtke, Franz — Meine Greuzmark.

Ostland. Festgabe zum 60. Geburtstage des Präsidenten des deutschen Ostbundes, Geheimen Oberregierungsrats v. Tilly. „Grenzgan — Ostland“, Iserverlag, Friedeberg am Quis. Z treści należy m. in. nadmienić: Juljusz Kothe — Żywiol niemiecki w Poznańskim, dr. Kupke — Wspomnienia o izbie rolniczej dla prowincji poznańskiej, Plany portu poznańskiego, Max Halbe — Tczew, Adolf Eichler — Polacy w Niemczech i in.

Ostwald, dr. Paul: Das Werk des deutschen Ritterordens in Preussen. Berlin: Staats politischer Verlag 1926. (94, str.) 8°.

Rauschnig, Hermann: Lebensgesetze des Auslanddeutschtums. Zum Aufbau des Deutschtums in Polen. W „Deutsches Volkstum“, rocznik 9, 1927. Zeszyt 3, str. 206 — 213. Hamburg, Hanseatische Verlangsanstalt.

Warschauer, Adolf: Deutsche Kulturarbeit in der Ostmark: Erinnerungen aus vier Jahrzehnten. Berlin: Reimer Hobbing 1926. VII, 329 str.

„Das gevierteilte Westpreussen“ und der Versailler Vertrag. Von einem Westpreussen. Stolp (Pommern): O. Eullitz, 1926. 42 str. 8°.

Wingendorf, Rolf: Die Vernichtung der deutschen Presse in Polen. Danzig-Langfuhr.: Brücken-Verlag 1921. Str. 42.

*

„Deutsche Blätter in Polen“. *) Eine Monatschrift für die Deutschen in Polen Begründet von Dr. Herman Rauschnig. Herausgegeben von dr. Paul

*) Treść określenia czasopisma w nagłówku w roczniku czwartym zmieniona z powodu zmian personalnych redakcji.

Zöckler. Poznań. (1927). Nakładem Niemieckiego Towarzystwa Historycznego dla Poznańskiego. Druk Drukarni Concordia Sp. Akc., Poznań, ul. Zwierzyniecka 6.

*Rocznik IV. Zeszyt 4.**)* kwiecień 1927

Treść: Prof. dr. Steuer — Na drodze do pokoju. Tenże: Obrazki z życia Wielkopolski w 17 stuleciu, 20 lat istnienia łódzkiego tow. „Deutscher Schul- und Bildungsverein, stud. phil. Rudolf Schweitzer — O prawie wiejskiem u chłopów szwabskich w czasie ich osiedlenia w Małopolsce. Z naszej bibliografji: doe Holz: La Nonnina.

j. w. Zeszyt 5 — maj 1927 r. Treść: Friedrich Heideck — Żywioł niemiecki na Pomorzu i w Poznańskiem. Z naszej bibliografji: Carl Busse — Wojczek Rosbyta, pocztyljon.

MNIEJSZOŚCI NIEMIECKIE W INNYCH PAŃSTWACH.

Braunias, K.: Die Deutschen in Grossrumänien. Deutsche politische Hefte aus Grossrumänien, 1923, Zeszyt 5.

Deutschtum in Südost, Kärnten, Steiermark, Südslavien, Karstgau, Gattschee, Burgenland, Ungarn. Der deutsche Erzähler. Monachjum: Süddeutsche Monatshefte (1927). (72 str.) 8°. Süddeutsche Monatshefte. Jg. 24. 1926 (27). Zeszyt 7. kwiecień.

Exler, H.: Die Entwicklung des Deutschtums in Mähren seit 1880, Böhmerland Jahrbuch 1924.

Echo - Jahrbuch für die Deutschen in Auslande. 1927. Ausland - Verl. (1926). 199, XXXVI, str. 8°.

Grenzlandbücherei. Kulturpolitische Reihe: E. Lehmann „Der Sudetendeutsche“, eine Gesamtbetrachtung, str. 134; Weisser-Ritter Verlag, Potsdam.

Grentzup, Theodor: Nationale Minder-

***) Treść zeszytów 1 — 3 w poprzednim numerze Spr. Nar.

heiten und Katholische Kirche. Wrocław: Hirt 1927. Str. 174. 8°. (Quellen und Studien zum Nationalitäten recht, zeszyt 1).

Haupt, Walter von: Die wirtschaftlichen und politischen Aufgaben des Auslandsdeutschtums. Karlsruhe: G. Braun. 1925 (64 str.) — Wissen und Wirken. Tom 2b.

Hensz, Wilhelm: Die soziologische Struktur der deutschen Auslandsschule. W „Die deutsche Schule im Auslande.“ Rocznik 18. 1926. Nr. 12, str. 321 — 331. Wolfenbüttel: Heckener.

Hassold, Fritz: Vom Pressewesen des Sudetendeutschtums. Praga, Nakładem własnym. (1927). Str. 9. 8°.

Ischerland, Walter: Die Rechtslage der deutschen Minderheiten in der Tschechoslovakei. Gelsenkirchen. 1926. Preusze. 103, str. 8°.

Janiczek, M.: Die neueste Bevölkerungsentwicklung der Deutschen und Tschechen (seit Kriegsende). Böhmerland Jahrbuch 1923.

Kühn, Erich: Ostpreussen im Rahmen Deutschlands und die polnischen Pläne. Langensalza: Beyer 1926, 36, str. 8°. (Fr. Manus Pädag. Magazin. H. 1101. Schriften z. politischen Bildung. V. Reihe. Grenzlande, zeszyt 6).

Lorentz, dr. F.: Geschichte der Kaschuben. Mit einer Karte von Pommern. Berlin. Holbing 1925. Str. 172.

Laubert, Manfred: Nationalität und Volkswille im preussischen Osten. Wrocław: Ferdinand Hirt. 1925. Str. 72. 8°.

Müller-Freienfels, Richard: Psychologie des deutschen Menschen und seiner Kultur. Ein volkscharakterologischer Versuch. Monachjum: Beck 1922, XII, 228 str.

Medinger, Wilhelm: Vier Reden auf dem Kongress der Interparlamentarischen Union 1925. Amerikanische Eindrücke. Praga: Deutsche Volkerbundliga in der Tschechoslovakischen Republik (1927).

42 str. 8° — Veröffentlichungen der Deutschen Volkerbundliga in d. Tschechoslovak. Republik Nr. 7.

Oberschall, Albin: Die Sudetendeutschen nach Beruf und sozialer Schichtung. Reichenberg: Kraus (1926). 27. str. 8°. (Sudetendeutsches Volk und Land, zeszyt 5).

Rohrbach, Paul: Deutsches Volkstum als Minderheit. Berlin: Hans Robert Engelmann, 1926. 78, str. 8°.

Straubinger, J. (Johann): Die Schwaben in Sathmar. Schicksale oberschwäbischer Siedler im Südosten Europas. Stuttgart: Kepplerhaus G. m. b. H. 1927 (120 str., ilustr., 1 mapka).

SPROSTOWANIA.

Two Wydawnicze *Libertas* Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością: Wydawnictwa: Dziennik „Freie Presse”. Tygodnik „Der Volksfreund”.

Warszawa, Skrzynka pocztowa 87.

Łódź, 11.VI. 27 r. Piotrkowska 86.

Telefon 6-86.

Do Pana Redaktora Czasopisma „Sprawy Narodowościowe”,
Warszawa.

W zeszycie 2-gim czasopisma znajduje się artykuł pod tytułem „Niemieckie ugrupowania polityczne w Polsce”. W artykule tym znajdują się twierdzenia niezgodne z rzeczywistością. Na zasadzie art. 22 przepisów prasowych upraszamy o łaskawe zamieszczenie w zeszycie następnym czasopisma następującego sprostowania:

1. Nie prawdą jest, że wydawany przez nas dziennik „Freie Presse” jest dalszym ciągiem wydawanej przez okupantów „Deutsche Lodzer Zeitung”.

„Freie Presse” założona została w pomieszczeniach po dzienniku „Lodzer Zeitung” dzienniku założonym w roku 1863, a zamkniętym w roku 1915 przez okupan-

tów. „Deutsche Lodzer Zeitung” prowadzona w zupełnie innym gmachu, zamknięta została przez władze polskie, które przejęły całkowity inwentarz pisma, który zużyty został dla założenia państwowej drukarni, istniejącej dotychczas.

2. Nie zgadza się z rzeczywistością twierdzenie, że tygodnik *Der Volksfreund* wydawany jest przez „Deutscher Volksverband”. Tygodnik ów wydawany jest przez nasze niezależne wydawnictwo.

Zarząd:

Stück, senator.

Spickermann, poseł na Sejm.

Związek Spółek Niemieckich w Polsce.

U. P. L. Łódź, dn. 11.VI. 27 r.

Wydawnictwo: „Sprawy Narodowościowe”, Warszawa, Jasna 19. II.

W wydanym przez WP. czasopiśmie Nr. 2 za marzec — kwiecień 1927 r. zamieszczony na stronnicy 119 jeden artykuł o Niemieckim Związku Narodowym (Deutscher Volksverband) i w odstępnie 1 tegoż artykułu powiedziano, że „podstawą dla zorganizowania partji był „Związek Spółek Niemieckich w Łodzi”. Donosimy zatem uprzejmie, że Związek Spółek Niemieckich w Łodzi przy założeniu, jak i przy organizacji „Deutscher Volksverband” w jakikolwiek sposób nie działał i że pomiędzy naszym Związkiem Spółek Niemieckich i „Deutscher Volksverband” żadne styczności nie istnieją, a także nie istniały. Dla orjentacji WP. donosimy jeszcze uprzejmie, że nasz Związek Spółek Niemieckich w Łodzi pracuje jedynie na polu gospodarczym, gdy zaś „Deutscher Volksverband” przedstawia ornowego dziennika.

Prosimy uprzejmie powyższe sprostowanie przyjąć do wiadomości i takowe z powołaniem się na § 22 prawa prasowego zamieścić w następnym numerze ich szanownego dziennika

Z poważaniem

Kierownictwo Związku:

(podpis nieczytelny)

Umieszczając powyższe sprostowania z zachowaniem stylizacji oryginałów i zaznaczając, że nie art. 22, na który autorowie się powołują a 32-gi mówi o sprostowaniach, ze swej strony pragniemy przedstawić Spółki wydawniczej „Libertas“ poinformować, że za podstawę do twierdzenia, iż „*Freie Presse*“ jest dalszym ciągiem wydawanej przez okupantów „*Deutsche Lodzer Zeitung*“ służyła nam m. in. książka p. t. „*Das Deutschtum in Kongresspolen*“, Schriften des Deutschen Ausland - Instituts Stuttgart, napisana przez Adolfa Eichlera, b. współredaktora „*Deutsche Lodzer Zeitung*“.

Na stronie 152 Eichler, bądź co bądź miarodajny w sprawach łódzkiej prasy niemieckiej i jej tendencji, tak pisze: „*Während der Umsturztagen gingen die Deutschen ihrer Tageszeitung verlustig. Zur Fortführung der „Deutschen Lodzer Zeitung“ und der deutschen Staatsdruckerei in Lodz hatte sich eine aus Einheitsdeutschen zusammengesetzte Gesellschaft gebildet. Es war auch bereits zur Herausgabe der ersten Nummer der „Lodzer Volkszeitung“ gekommen, als die polnischen Behörden die Druckerei beschlagnahmten. Da in der Staatsdruckerei auch die „Deutsche Post“ (prz. red. — wydawanej przez Eichlera) gedruckt wurde und weder die neuen Gebieter der Staatsdruckerei noch andere Lodzer Druckereien das Blatt drucken wollten, so blieben die bewusst deutschen Kreise eine Zeitlang ohne Organ. Erst nach einiger Zeit konnte mit der Herausgabe einer neuen deutschen Tageszeitung, der „Lodzer Freien Presse“ (prz. red.—obecnie „Freie Presse“), und der Wochenschrift *des deutschen Vereins* „*Volksfreund*“ begonnen werden. Beide Blätter setzen die Arbeit ihrer Vorgänger im bedeutend verengten Rahmen fort“.*

Komentarze zbyteczne.

Że „*Freie Presse*“ mieści się w innym gmachu, to ma znaczenie drugorzędne.

Do punktu 2-go tegoż listu: a miano-

wicie zwrotu: „Ponadto wydaje partja tygodnik „*Der Volksfreund*“, to rozumie się, że przez wyraz „*wydaje*“ mieliśmy na myśli, że jest on tak jak „*Freie Presse*“ również *organem* „*Deutscher Volksverband*“. „*Volksfreund*“ jest wprawdzie wydawanym przez spółkę „*Libertas*“, ale wydawaną przez tę spółkę jest również „*Freie Presse*“. A wszak członek zarządu spółki „*Libertas*“ jest jednocześnie pierwszym wiceprezesem „*Deutscher Volksverband*“.

O tygodniku „*Der Volksfreund*“ pisze O. Tögel. w „*Deutsche Blätter in Polen*“ (zeszyt 5 z maja 1926 r.):

„An zweiter Stelle sei hier der „*Volksfreund*“ genant, der vom Sejmabgeordneten Utta (prz. red. — Przewodniczący „*Volksverband*“) geleitet, *politisch wirtschaftliche* Bildung unter der deutschen Landbevölkerung verbreiten hilft“.

Dalej piszą z okazji wyborów komunalnych w województwie łódzkim „*Freie Presse*“ i „*Neue Lodzer Zeitung*“ (Nr. 176 z 29.6. 1927 r.):

„Dank der tatkräftigen und unermüdlichen Aufklärungsarbeit des „*Deutschen Volksverbandes*“ ist es demnach gelungen, den Deutschen in fast allen Gemeinden eine Vertretung zu sichern. Die neue Wahlordnung wurde vom Vorstand des Verbandes übersetzt und durch die Wochenschrift „*Des Volksfreund*“ in mehr als 10.000 Exemplaren allen Landgemeinden zur Kenntnis gegeben“.

Na podstawie więc powyższego twierdzenia wyrażone poprzednio podtrzymujemy i przypuszczamy, że „*Libertas*“ w osobach pp. Spickermanca i Stüldta zupełnie niepotrzebnie sprostowała wiadomości.. zdaje się prawdziwe.

Co się tyczy drugiego sprostowania, to umieszczając je chętnie, przyjmujemy do wiadomości, że Związek Spółek niemieckich nie współpracuje z „*Deutsches Volksverband*“.

Dodajemy jednak dla wyjaśnienia naszego twierdzenia, że „podstawą dla zor-

ganizowania partji był „Związek Spólek Niemieckich w Łodzi“, iż większa część założycieli „Deutscher Volksverband“ zajmowała kierownicze stanowisko tak w centrali jak również w oddziałach Związku Spólek Niemieckich. Wymienimy kilka

nazwisk: pp. J. Spickermann, J. Böttcher, A. Matz, O. Hennig, R. Hein. A także dziś spotyka się większość członków Związku Spólek Niemieckich jako członków „Volksverband“u“.

Zauważone ważniejsze błędy drukarskie w N-rze 2.

strona	wiersz	szpalta	zamiast	powinno być
112	13		ks. kan. Klisnke	ks. kan. Klinke
„	14		Hasbasch	Hasbach
114	17		Schnur	Schnür
116	9		Deutschrölkische	Deutschvölkische
164	14	I	p. Sen. W.	p. Sew. W.
199	44	I	duchowego Komisarjatu	Ludowego Komisarjatu
200	45	II	Dunin-Markiewicz	Dunin-Marcinkiewicz
201	4	II	„	„
„	44	II	Połaczcyna	Połacczyna
207	34	I	D-ra Pajanisa	D-ra Pajauisa
„	42	I	„	„
208	1	II	Lipajewicz	Lipniewicz
„	21	I	w Zakach	w Zoślach
219	22	II	autro	autor
„	40	II	mych	swych
220	26	II	„Nafto”	„Natio”

Numer zamknięto dn. 15.VII.1927 r.

Redaktor odpowiedzialny: Stanisław Józef Paprocki.

Wydawca: Instytut Badań Spraw Narodowościowych.

Tłocznia T-wa „Straży Kresowej“, sp. z o. o. Warszawa, Jasna 8 tel. 80-54.